

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΖΩΝ (Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ)

ΡΗΝΙΩ ΠΑΠΑΤΣΑΡΟΥΧΑ-ΜΙΣΣΙΟΥ

Μιλούμε για «μέσα μαζικής επικοινωνίας» και για το λόγο των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ωστόσο δεν πρόκειται ούτε περί «μαζικής» επικοινωνίας ούτε καν περί επικοινωνίας. Γιατί η επικοινωνία προϋποθέτει απαραίτητως λόγο αμφίδρομο και, λίγο πολύ, ισότιμο. – Ενώ στην προκειμένη περίπτωση έχουμε από τη μια έναν επώνυμο και περίοπτο «πομπό» κι από την άλλη ένα «δέκτη» ο οποίος μάλιστα εκλαμβάνεται συλλήδων ως «μάζα». Και μόνο αυτό είναι αρκετό για να δηλώσει αν πρόκειται περί επικοινωνίας και τι είδους είναι αυτή η επικοινωνία. – Προϋποθέτει διάλογο με δύο τουλάχιστον, πομπούς και δέκτες ταυτοχρόνως. Το σωστότερο συνεπώς θα ήταν να ονομάζονται «Μέσα μαζικής πληροφόρησης» ή, ακόμα πιο σωστά, «Μέσα πληροφόρησης των μαζών».

Συμπέρασμα πρώτο:

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι μονόδρομος.

Απ' αυτό το χαρακτηριστικό ξεκινούμε και σ' αυτό θα επιστρέφουμε συχνά γιατί είναι στοιχείο καθοριστικό για το ύφος και το ήθος αυτού του λόγου, για την ποιότητα και τη λειτουργία του.

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι μονόδρομος γιατί την ώρα που εκπέμπεται δεν επιτρέπει, εκ των πραγμάτων, καμιά παρέμβαση του ακροατή-δέκτη, ο οποίος δεν έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει την παραμικρή αντίδραση στον ομιλητή-Μέσο, να διαταράξει τον ειρμό του, να αξιώσει περισσότερες πληροφορίες ή διευκρινίσεις από κείνες που προτίθεται να δώσει. Και φυσικά δεν μπορεί να τον διαψεύσει ή να τον φέρει σε αμηχανία. Άρα

Συμπέρασμα δεύτερο:

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι πρακτικά απρόσβλητος.

Βεβαίως υποτίθεται πως ο κάθε ακροατής-δέκτης έχει τη δυνατότητα να αμφισβητήσει το λόγο του Μέσου. Αυτό εξαιτάται από το βαθμό ενημερότητας και το επίπεδο των γνώσεων του γενικά. Μόνο που το βεληνεκές της φωνής του μηδενίζεται από την τεράστια υπεροχή του Μέσου. Άλλωστε αν σκεφτούμε ότι ο μέσος έλληνας έχει μεν μεγαλύτερη πληροφόρηση σήμερα αλλά το σημαντικότερο μέρος των πληροφοριών του γύρω από τα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά προβλήματα προέρχεται από τα δύο κρατικά κανάλια αντιλαμβανόμαστε πόσο μεγάλο είναι το ποσοστό των ακροατών που αποδέχονται την πληροφορία χωρίς να ασκούν καμιά κριτική ασυζητητί.

Αφού λοιπόν η δυνατότητα κριτικής αντιμετώπισης του λόγου των Μέσων πληροφόρησης των μαζών ανήκει σε περιορισμένες ομάδες, καταλήγουμε στο

Συμπέρασμα τρίτο:

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών λειτουργεί ως λόγος αυθεντίας.

Αλλά οι «αυθεντίες» σε όλους τους τομείς επιβάλλονται και δρουν κατασταλτικά. Συνεπώς και ο λόγος που δεν επιτρέπει

αντίλογο, ή έστω διάλογο, είναι λόγος βάνανσος και αυταρχικός, λόγος άρχοντος προς αρχομένους. Άρα

Συμπέρασμα τέταρτο:

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι λόγος εξουσίας.

Όχι μόνο επειδή ελέγχονται από την εκάστοτε πολιτική εξουσία –αύριο θα ελέγχονται από τις πολυεθνικές τράπεζες γνώσεων– αλλά επειδή ο ίδιος ο τρόπος λειτουργίας τους στην κοινωνία είναι εξουσιαστικός. Προτείνουν και επιβάλλουν τα πρότυπά τους, διαμορφώνουν την επικρατούσα ιδεολογία. Και, προκειμένου για τη γλώσσα, επιβάλλουν λεξιλόγιο, τύπους, σχήματα, τονισμό, εκφραστικούς τρόπους, γενικά «ύφος».

Συμπέρασμα πέμπτο:

Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών ως λόγος εξουσίας δεν μπορεί να είναι κατάλληλος για επικοινωνία. Είναι κωδικός για τη διαβίωση γενικών μηνυμάτων και ειδικών εντολών.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια είχαμε την αφέλεια, και την ευκολία, να ταυτίζουμε τον εξουσιαστικό λόγο με την καθαρεύουσα, την οποία επέβαλλε η πολιτική εξουσία ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Έτσι πιστεύαμε ότι ο λόγος των Μέσων ήταν σκοτεινός, άχαρος κι ανέκφραστος γιατί εκφέρονταν στην καθαρεύουσα. –Ξεχνώντας ότι η καθαρεύουσα ως γλώσσα δημιουργικής έκφρασης είχε δώσει θανάσια κείμενα. Σήμερα όμως βλέπουμε με απελπισία, ότι παρ' όλο που η δημοτική αποκαταστάθηκε δια νόμου* και θεωρείται επίσημη γλώσσα του κράτους, ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών εξακολουθεί να είναι σκοτεινός, άχαρος και ανέκφραστος.

Είμαστε πια υποχρεωμένοι να δούμε ότι ο λόγος –ο προσωπικός και ο συλλογικός– δεν είναι φαινόμενο αυτοκαθοριζόμενο και ανεξάρτητο. Είναι προϊόν και παραγωγός ιδεολογίας. Είναι το όργανο που χρησιμοποιούμε για να παραστήσουμε τις σκέψεις μας ή να αναπαράστησουμε τα γεγονότα. Φυσικό λοιπόν ο λόγος να επιδιώκει να δημιουργήσει στον ακροατή –ή τον αναγνώστη– μια εικόνα περί των πραγμάτων επιθυμητή.

Εφ' όσον το Μέσο είναι ο διαμεσολαβητής μεταξύ του κοινού και των γεγονότων, τα αναπαριστά και ταυτοχρόνως τα αξιολογεί και τα χρωματίζει κατά βούλησιν και πολλές φορές τα εξουδετερώνει. Γι' αυτό συμβαίνει μετά από ένα πεντάλεπτο ή δεκάλεπτο λόγο να μην μπορούμε να σχηματίσουμε καμιά εικόνα περί του πράγματος στο οποίο αναφερόταν. Έτσι ο λόγος αντί να απο-καλύπτει συν-καλύπτει. Αλλά όταν οι λέξεις

* Ως Νεοελληνική γλώσσα νοείται η διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον εκφραστικόν όργανον υπό του Ελληνικού Λαού και των δοκίμων συγγραφέων του Έθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιωματισμών και ακροτήτων.

Φ.Ε.Κ. 30-4-76, τεύχος πρώτο, αριθ. φύλ. 100.

δεν απηχούν πράγματα, ακόμη κι αν είναι άψογα συντεταγμένες, είναι κενές νοήματος: αφηρημένα σύμβολα. Κι αυτό συμβαίνει σε τρεις περιπτώσεις: όταν οι άνθρωποι πρέπει να μιλήσουν για κάτι αλλά δεν θέλουν να τα πουν όλα. Όταν δεν κατέχουν καλά το θέμα που πραγματεύονται, οπότε τη σύγχυση του νου τη μεταφέρουν στο λόγο, και όταν προσπαθούν να μιμηθούν εκφραστικά πρότυπα που δεν τους είναι οικεία. Είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς τι συμβαίνει όταν συντρέχουν και οι τρεις λόγοι ταυτοχρόνως.

Όλα αυτά αναφέρονται στον χαρακτήρα του λόγου των Μέσων πληροφόρησης των μαζών γενικά.

Προκειμένου για τα δικά μας Μέσα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τους καθαρά... γηγενείς παράγοντες που σχετίζονται με τη διγλωσσία, το γλωσσικό δογματισμό και την περί δημοτικής αντίληψη των νεότευκτων δημοτικιστών που συνοψίζεται περίπου στα εξής:

- α) Νομίζουν ότι η δημοτική απαιτεί οπωσδήποτε κατάργηση της αύξησης γι' αυτό κι ακούμε –ή διαβάζουμε– διάφορα «οι φοιτητές κατάλαβαν το Πολυτεχνείο» αντί κατάλαβαν. (Η τονιζόμενη αύξηση διατηρείται στις περισσότερες περιπτώσεις). «Η κυβέρνηση παράλαβε τα νέα αεροσκάφη» αντί παρέλαβε, «την ορχήστρα διεύθυνε...» αντί διηύθυνε κ.α.
- β) Πιστεύουν ότι απαγορεύεται η κατάληξη –εως κι έχουν φτάσει να λένε «της συγγραφέας» και «της συγγραφέα» (Στη Γραμματική του Τριανταφυλλίδη υπάρχει κανόνας για τον σχηματισμό της γενικής των θηλυκών στη δημοτική. Λέει: σχηματίζεται με την προσθήκη ενός σίγμα τελικού. Συνεπώς οι τύποι «της συγγραφέας» και «της συγγραφέα» δεν είναι δημοτική. Είναι αυθαιρεσία. Και η γενική σε -εως δεν είναι έγκλημα, τη δέχεται και ο Τριανταφυλλίδης, αν πρέπει κάποιον να επικαλεστούμε).
- γ) Θεωρούν απαράδεκτη την κατάληξη των επιρρημάτων σε -ως και τη μετατρέπουν σε -α, κι ακούμε διάφορα επιρρηματα του τύπου «επιπρόσθετα» και «συνακόλουθα» και αντί του «πιθανόν» και «δυνατόν», «πιθανά» και «δυνατά»!
- δ) Πιστεύουν επίσης ότι η δημοτική επιβάλλει τη διατήρηση του τόνου στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις. Έτσι φτάνουμε στο σημείο να ακούμε ή να διαβάζουμε: «η κυριότητα αυτών των εδάφων» «αυτό εξαρτάται από τη στάση των αθλητικών φορέων και παράγοντων». Όσο για τα «του πόλεμου» «του άνθρωπου» και του... «στάδιου» είναι στην ημερήσια διάταξη.

Αυτή η αντίληψη περί δημοτικής συνήθως συνοδεύεται και από περιορισμούς στην επιλογή του λεξιλογίου –το οποίο ούτως ή άλλως είναι πενιχρό στις περιπτώσεις αυτές. Στη γλωσσική ένδεια προστίθεται και ο φόβος της γλωσσικής νομιμότητας. Ο φόβος μήπως χρησιμοποιήσουν κάποια λέξη που δεν είναι απαραίτητης δημοτικής, που μυρίζει λόγια προέλευση κ.λ. και εκτεθούν ως «καθαρευουσιάνοι». Απαγορευτικά επίσης για το λεξιλόγιο λειτουργεί και η δογματική προσήλωση στον γραμματικό τύπο. Λέξεις ενσωματωμένες στο νεοελληνικό λεξιλόγιο κηρύσσονται έκπτωτες γιατί η κλίση τους δεν υποτάσσεται απόλυτα στο τυπικό της δημοτικής, γιατί κάποιος τύπος τους δεν πειθαρχεί. Κι έτσι ακούμε π.χ. ότι «η κάμερα σε τέτοιες λήψεις κουνιέται...» κι εννοεί ότι κινείται, δεν είναι σταθερή.

Να προσθέσουμε σε όλα αυτά και τα προβλήματα μετάφρασης; Δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος των ειδήσεων, ντοκιμαντέρ κ.λ. προέρχονται από ξένες πηγές, συνήθως σε γλώσσα αγγλική ή γαλλική. Ο μεταφραστής, ο οποίος μπορεί να κατα-

τράχεται από τις αδυναμίες που αναφέραμε, έχει επί πλέον το πρόβλημα της απόδοσης της ξένης γλώσσας στα ελληνικά, την άγνοια του γεγονότος και, αν πρόκειται για πολιτική είδηση, τον φόβο μήπως πει κάτι που δεν θάπρεπε. Ειδικά αυτά τα δύο στοιχεία, η άγνοια του γεγονότος και το πολιτικό δέος από τον ρεπόρτερ ως τον συντάκτη, κι από το Telex ως τον μεταφραστή και τον άλλο συντάκτη λειτουργούν συσσωρευτικά κι αφαιρούν από το γεγονός κάθε δυνατότητα συγκεκριμένης αναφοράς. Ιδού ένα δείγμα από τον Τύπο.

«Η δικαιολογία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να υπεραιμνηθούν το λόγο του στους Ολυμπιακούς αγώνες, όταν προώθησε το «νέο πατριωτισμό», το επιθετικό ύφος του οποίου διαπιστώθηκε από όλους... Πρόκειται για μετάφραση από την αγγλική γλώσσα.

Άλλο ένα δείγμα του πως ο λόγος των Μέσων μπορεί να αποδυναμώνει και να αφυδατώνει την πληροφορία.

1. «Οι μαθητές του Χ Γυμνασίου αρνήθηκαν να μπουν στην τάξη σε ένδειξη διαμαρτυρίας για το πρόγραμμα των εξετάσεων».
2. «Στην πρωτεύουσα της Χ έγιναν διαδηλώσεις σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την ανάμειξη της Ψ στα εσωτερικά της Χ».
3. «Οι εκπρόσωποι του κλάδου αρνήθηκαν να προσυπογράψουν τη συμφωνία, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την παράταση της εκκρεμότητας συνταξιοδοτικών προβλημάτων».
4. «Οι πολιτικοί κρατούμενοι στις φυλακές της Χ έκαναν απεργία πείνας σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τα βασανιστήρια που υφίστανται».
5. «...κατάβρεξε τα ρούχα του με βενζίνη και αυτοπυρπολήθηκε σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την παρατεινόμενη κατοχή της χώρας του από τους Ω».

Όλα αυτά τα γεγονότα, από το συνδικαλιστικό παιχνίδι ρουτίνας ως τον υπέρ πάντων αγώνα κι ως την έσχατη πράξη απελπισίας, εξισώνονται, ισοπεδώνονται και εντάσσονται όλοι υπό τον γενικό χαρακτηρισμό «σε ένδειξη διαμαρτυρίας» –όταν ένδειξη, κατά τα λεξικά, σημαίνει δείγμα, σημείο, ούτε καν απόδειξη. Αυτή η επίπεδη και αφασική γλώσσα ωστόσο παράγεται και αναπαράγεται από τα Μέσα που έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν τις γλωσσικές κι εκφραστικές επιλογές τους με τέτοια πειθώ ώστε να λειτουργούν πλέον ως κανόνες.

Στο παρελθόν, πριν είκοσι, εικοσιπέντε χρόνια ακόμη, το γλωσσικό όργανο του έλληνα διαμορφωνόταν από ποικιλία παραγόντων: από το σχολείο, τα διαβάσματα, τη γλώσσα της δουλειάς, το ιδίωμα της περιοχής. Οι άνθρωποι συζητούσαν και η προσπάθεια να εκφραστούν ήταν μια άσκηση λογική και γλωσσική. Σήμερα με την εξαφάνιση της μικρής κοινότητας εξαφανίζεται και ο προσωπικός λόγος. Ακόμη και στο καφενείο –όπου σώζεται αυτό το νεοελληνικό υποκατάστατο της Αγοράς των αρχαίων– ακόμη κι εκεί δεν συζητούν πια, ακούν και βλέπουν TiBi. Ο προσωπικός λόγος υποχωρεί, εξαφανίζεται και αρχίζουν όλοι να μιλούν σαν τον «ηλεκτρονικό καθοδηγητή» τους.

Η προσπάθεια να αναπαραστήσουν με λέξεις εύστοχες το γεγονός, ή να διατυπώσουν μια σκέψη με πληρότητα αφορά πια τους... ρομαντικούς της γλώσσας. Βεβαίως η συρρίκνωση του λόγου θεωρητικά άρχισε με την εφεύρεση του κινηματογράφου. Μια σκηνή που ήθελε πέντε σελίδες περιγραφής δια-

λειτουργούν σε ένα άλλο επίπεδο. Είναι η περίπτωση, λ.χ., των τηλεοπτικών παραγωγών που αναλαμβάνουν να μεταφέρουν στην οθόνη, σε συνέχειες, κάποιο μυθιστόρημα ή κάποια μαρτυρία, αλλά που, μοιραία, μη γνωρίζοντας ή αγνοώντας συνειδητά τη φιλική αισθητική, προστρέχουν και δανείζονται τα στοιχεία ταυτότητας του λογοτεχνικού κειμένου.

Όμως μ' αυτό τον τρόπο καταργείται η ίδια η σημασία του Μέσου, υποβαθμίζονται οι ιδιότητές του, και οικειοποιείται, τελικά, μια γλώσσα που είναι κατανοητή, λειτουργική, κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Γιατί τί θέλει, ή μάλλον τί είναι αυτό που συνέτεινε κυρίως στην ανάπτυξη των τρόπων μηχανικής αναπαραγωγής του έργου τέχνης – έστω και αν αγνοούν τη βαθύτερη σημασία τους αρκετοί από όσους πραγματοποιούν την αναπαραγωγή; Είναι αυτό που επιγραμματικά διαπιστώνει ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, ότι «η μηχανική αναπαραγωγή απελευθερώνει το έργο τέχνης από την παρασιτική του προσκόλληση στην τελετουργία». Αν το βιβλίο και ο αναγνώστης - αγοραστής - ιδιοκτήτης του είναι έννοιες που συμπορεύονται με τον φετιχισμό του εντύπου και τη μοναχική εξουσία της γραφής, έννοιες δηλαδή διαμορφωμένες σε εντελώς διαφορετικές εποχές της ιστορίας, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας μέσα από τη μηχανική αναπαραγωγή καταστρέφουν το μύθο που ταλαιπώρησε αιώνες επι αιώνων το έργο τέχνης: το ότι καρπώνεται την αισθητική του απόλαυση αυτός που το κατέχει. Οι βιντεοκασέτες μπορούν να μας αποκαλύψουν την ύπαρξη των πιο πολύτιμων εκθεμάτων από οποιοδήποτε μουσείο του κόσμου, υλοποιώντας πολύ γρήγορα αυτό που οραματιζόταν ο Αντρέ Μαλρό: το φανταστικό μουσείο όπου διαλέγονται οι ανθρώπινες δημιουργίες των διαφόρων εποχών· οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μπορούν και κρατούν στη μνήμη τους, παρουσιάζοντάς μας στην οθόνη τους, κείμενα των πιο σπάνιων βιβλίων.

Όταν κρίνουμε τις σχέσεις της λογοτεχνίας με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αντλούμε τα δεδομένα των κρίσεών μας από μια ήδη περασμένη εποχή. Ότι ο πολιτισμός των Μέσων είναι κατά πολύ δημοκρατικότερος του πολιτισμού της γραφής και του βιβλίου αυτό είναι βέβαιο, στο βαθμό που τα Μέσα είναι, και μπορούν να γίνουν ακόμα περισσότερα, προσιτά σε μεγάλες ομάδες της κοινωνίας, όχι φυσικά αυτά καθαυτά αλλά ο ρόλος τους. Άραγε είναι οι συσκευές αυτές που προκαλούν το εφιαλτικό όραμα του 1984 ή μήπως εκείνος που τις κατέχει και τις κατευθύνει, ο Μεγάλος Αδελφός; Σε κάθε περίπτωση είναι η διαφάνεια του μηχανισμού, αυτή που έχει σημασία.

Τι μας φοβίζει, εμάς τους διανοούμενους, τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες, στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας; Πέρα από το δέος μπροστά στο καινούριο και άγνωστο, αισθανόμαστε πως αυτό που μας τρομάζει είναι το ενδεχόμενο πως κινδυνεύουμε να χάσουμε την αποκλειστικότητα του παραγωγού κουλτούρας. Γιατί αν πράγματι το έργο τέχνης προσδίδει σε μια ολόενα και ευρύτερη είσπραξη – όχι πάντως με τον τρόπο που γινόταν αυτό στις αυτόνομες κοινότητες του 17ου αιώνα – είναι τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αυτά που θα βοηθήσουν ώστε το έργο να γίνει τόπος συλλογής των υφολογικών ιδιαιτεροτήτων μιας κοινωνίας. Ίσως να μην έχουμε καταλάβει, σ' όλη την έκτασή του, ότι η σχέση μοναχικού συγγραφέα και μοναχικού αναγνώστη ανήκει σε μια περίοδο όπου οι κρατούσες οικονομικές συνθήκες στηρίζονταν περισσότερο στην ατομική παραγωγή, στο εργαστήριο του βιοτέχνη, σ' ότι προσπα-

θούσε απελευσμένα να ξαναζήσει ο Άγγλος μυθιστοριογράφος Ντ. Χ. Λόρενς, όταν οι βιομηχανίες της Βρετανίας άρχισαν να υψώνονται εκεί όπου πριν υπήρχαν λιβάδια. Το θέμα όμως δεν είναι να επιστρέψουμε πίσω, να αναπαράγουμε το σχίσμα του «ευγενικού άγριου» μπροστά στη διεύρυνση της μηχανικής παραγωγής. Είναι να βρούμε τη δικλείδα που θα μας οδηγήσει σε αμφίδρομες σχέσεις οποιασδήποτε παραγωγής· είναι να δούμε σωριασμένο το φάντασμα της ατομικότητάς μας, αυτό το αυτάρεσκο προσώπιο του μοναχικού ανθρώπου που ιδεολογικοποιεί την ψευδή συνείδηση της μοναξιάς του.

Η σχέση λογοτεχνίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας είναι σχέση εξαρχής κρίσιμη, στο βαθμό που ο λογοτέχνης αφήνει πίσω του το γνώριμο συμβατικό παιχνίδι προσφοράς και ζήτησης. Μια τέτοια αμφισβήτηση δεν σημαίνει μόνο ότι εγκαταλείπονται από τη μεριά του τα δήθεν ιερά προνόμια που του εξασφάλιζε το μυστήριο του γραπτού λόγου, σημαίνει ακόμα ότι του έχει γίνει συνειδητή η ανάγκη μιας καινούριας αισθητικής, θεμελιωμένης σε αξίες ετερόνομες κι όχι ατομικές, τροφοδοτημένης από έναν μηχανισμό παραγωγής έργων τέχνης, στον οποίο οι προσβάσεις είναι πολλαπλές και ανοιχτές. Αλλά μήπως αυτό σημαίνει και μια διαφορετική πια οπτική ζωής;

Συνέχεια από σελ. 42

δραματίζεται μπροστά στα μάτια του θεατή χωρίς καμιά λέξη. Τώρα η τεράστια ανάπτυξη της τεχνολογίας των Μέσων και η εισβολή της εικόνας στο σπίτι μας αποτελούν ένα γεγονός καταλυτικό. Άλλωστε η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την υποτίμηση των κλασικών σπουδών και την έξαρση του θαυμασμού για τις πρακτικές επιστήμες και την τεχνολογία.

Κι όμως, δεν θα ήταν υπερβολή αν πούμε ότι η καταστροφή της γλώσσας, η οποία είναι ο ομφάλιος λώρος που μας συνδέει με το προσωπικό και συλλογικό παρελθόν μας, είναι μέρος της οικολογικής καταστροφής που μας καθιστά ξένους κι εχθρικούς προς το ανθρώπινο περιβάλλον μας.

Βέβαια τα Μέσα πληροφόρησης των μαζών δεν είναι τα αποκλειστικά υπεύθυνα για τη δημιουργία του προβλήματος. Άλλωστε τα Μέσα υπόκεινται και κατευθύνονται από την πολιτική βούληση. – Αλλά τα Μέσα έχουν το «προνόμιο» να προβάλλουν και να αναπαράγουν το φαινόμενο οξύνοντάς το, κι αυτό ορίζει και το μέγεθος της ευθύνης τους.

Το πρόβλημα της γλώσσας συνοψίζει και προδιαγράφει το πρόβλημα της πορείας ενός ολόκληρου πολιτισμού, ενός συστήματος αξιών – δεν είναι θέμα για «σχολαστικούς» φιλόλογους και σνειροβάμονες ποιητές.

Συνελώς δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί μόνο με γλωσσικές παρεμβάσεις.